

КІБЕР-СОЦІАЛЬНЕ СУСПІЛЬСТВО: НОВІТНЯ РИЗОМА

Національний авіаційний університет
e-mail: kleshnya.hanna@npp.nau.edu.ua

Анотація. У статті здійснюється філософська рецепція проявів соціальності у сучасному суспільстві. Аналіз демонструє, що сучасне суспільство формується з кількох складових: соціально активних «племен», що утворюють стан «неосередньовіччя» у реальному житті та мережі віртуальних спільнот, які ризомно поєднуються між собою і разом складають динамічне і достатньо монолітне кібер-соціальне суспільство. Поза ним лишається пласт штучно відсторонених «офлайн-осіб», які не мають легітимно визначеної функції у новій соціокультурній реальності. Такий стан визначає непередбачувані раніше характеристики, які не відповідають класичному осмисленню суспільства інформаційної доби, і спонукає до подальшого дослідження нового стану соціуму, економіки, політики й цивілізації загалом.

Ключові слова: інформаційне суспільство, соціокультурний стан, віртуальні спільноти, «неосередньовіччя», культура постмодерну, «офлайн-особи», ризомність, кібер-соціальне суспільство.

Вступ

Філософська та соціологічна думка нашого часу – епохи Постмодерну – відрізняється лавиноподібним впровадженням нових термінів (іноді шляхом переформатування старих), за допомогою яких філософи, вчені, публіцисти намагаються позначити реперні точки сучасного соціуму. Сучасне суспільство у кінці минулого століття визначалося як «інформаційне» (Д. Белл, 1973), «постіндустріальне» (Е. Тоффлер та Дж. Несбіт, 1984), мережеве (М. Кастельс, 1996, 1998). Його ознаками визначалися: симулятивність, ризомність, хаотичність, сингулярність, і полінаривність, що безперервно у ході мовного дискурсу реконструювалося з окремих фрагментів реальності (минулого і сьогодення). Але процес концептуального оформлення новітнього соціального простору триває і досі, адже соціальна реальність виходить за межі описаних мислителями концептів.

У роботі Ж.-Ф. Ліотара «Стан постмодерну» поняття «постмодерн» вперше набуло статусу філософської категорії, що позначила історичний період після завершення Модерну та особливий умонастрій, який поширився у всіх сферах людської життєдіяльності. У філософському осмисленні Постмодерну знаходилася очікувана перспектива розуміння того суспільства, що сформувалося у цьому соціокультурному просторі. Водночас Ж.-Ф. Ліотар зазначав, що у цьому стані знання не співвідноситься ні з розумом, ні з духом або розвиненістю особистості, але стає безособовою інформацією, яка перекладається на мову машин, накопичується як банк даних і стає товаром. Інформаційне суспільство або система, підкреслює Ж.-Ф. Ліотар, постійно потребує такої інформації, яка може бути прагматично використана ким завгодно (Ліотар, 1998: 158). Отже, статус наукового знання більше не претендує на універсалізм, істину і справедливість. Тобто нівелюється сама ідея наукового осмислення реальності. Водночас людина як духовна істота завжди потребувала осмислення навколишнього світу. Тому філософська рефлексія щодо навколишнього світу є вкрай необхідною, як спроба виявити маркери поведінки реальності, яку дедалі частіше намагаються продемонструвати як симулякри хаосу. Ми повинні «розчаклувати» світ без структури і виявити закономірності його існування. У будь-якому разі, муси-

мо розпочати цей складний процес упорядкування заплутаного павутиння.

Мета дослідження

Метою статті є виявлення рис соціальної реальності сучасного соціуму та їхнє філософське осмислення у парадигмі постмодерної культури.

Методологія дослідження

Методологічну основу дослідження становить комплекс філософських та загальнонаукових підходів і методів: системності, об'єктивності, сходження від абстрактного до конкретного. У статті також використано міждисциплінарну синергетичну методологію для осмислення динаміки самоорганізації у мережевому соціумі, що дозволило дослідити нелінійні, багатофакторні процеси, які відбуваються як всередині наукової діяльності, так і у відношеннях між наукою та новою соціальною реальністю.

Результати

Перехід наприкінці ХХ століття до нового типу суспільства, що має найбільшу мобільність та активність, пов'язаних із пануванням інформації в різних культурних практиках, відкрив питання пошуку та осмислення нового стану соціальності в інформаційному суспільстві. Як слушно зазначає І. Литовченко, «розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та можливостей глобальної мережі Інтернет у сучасному інформаційному суспільстві створює підґрунтя для формування і розвитку віртуальної мережевої реальності. Інтернет стає важливим чинником віртуалізації соціальних практик індивідів, соціальних груп, що обумовлює певні зміни і в процесах функціонування соціальних інститутів: держави, економіки, політики, освіти, медицини, культури тощо. Виконання соціальних ролей учасниками соціальних інтеракцій стають віртуальними, а соціальні інститути, відповідно, стають певними образами, перетворюючись на свого роду віртуальну реальність» (Литовченко, 2020: 65). Отже, віртуальна реальність стала новим ландшафтом соціального, а її ігнорування не дозволить осмислити нове суспільство у його цілісній багатогранності.

Відсутність стійких принципів і норм, соціокультурна відособленість та історична відносність виступають головними характеристиками постмодерної культури, що уможлиблює розгляд соціальної реальності як калейдоскопу подій та невпорядкованої системи,

яка являє собою багатогранну сукупність слабо пов'язаних між собою частин, фрагментів і елементів. Причому зв'язаність та цілісність принципово відкидаються даною культурною парадигмою, оскільки в її основі лежить рух, зміна і деформація.

Культура Постмодерну виступає як духовна квінтесенція сучасного суспільства, адже в її парадигмі світ розглядається як сукупність динамічності суперечливих процесів, які є різноспрямованими, але такими, що відбуваються одночасно і повсякчас. В рамках цієї парадигми вже неможливо розглядати суспільство як сукупність добре організованих і взаємопов'язаних між собою інститутів. Відповідність між акторами і соціальною системою, що лежала в основі класичної соціологічної теорії суспільства, нівелюється. Уявлення про таку відповідність у соціології по черзі змінюється спочатку уявленням про систему без акторів, потім – про акторів без системи. Як наслідок, у постмодерністській філософії поширюється ідея про те, що образом сучасного суспільства стає порожнеча. Достатньо звернути увагу на висловлення деяких відомих філософів, які називають сучасний світ «корою порожнечі» (Бодрийяр, 2000; Lipovetsky, 1983).

Інформаційне суспільство, в тому вигляді, в якому його уявляли теоретики у 1960-1980 рр., не реалізувалося у повному обсязі, що змусило шукати альтернативні моделі пояснення сучасної соціальної дійсності. При цьому, ця нова реальність осмислюється, як і раніше, в інформаційному контексті. Тобто, по суті, відбувається пошук нових якостей інформаційного суспільства, що виникли замість так і не втілених очікуваних класичних концептів. Акцент у «новому» інформаційному суспільстві робиться не на зростанні ролі знання, а на розвитку інформаційних

технологій. Зазначимо, що в ньому зберігаються риси «доброто старого» інформаційного суспільства, але додаються нові, які є ключовими щодо розкриття сутності цієї реальності:

1) ключова роль належить комунікації, а не інформації;

2) відбувається поява і поширення нових засобів комунікації;

3) відбувається віртуалізація всіх сфер життя.

У теоріях інформаційного/постіндустріального суспільства характеризувався передусім розвитком виробництва знань, а не матеріальних цінностей. Рушійною силою еволюції було визнано експлуатацію обчислювальної техніки. Зростало не лише економічне значення інформаційного сектора, але і його соціальна та політична вага. Сфера послуг стала вагомішою, ніж товарне виробництво. Стратегічними ресурсами і головними чинниками розвитку такого суспільства проголошуються: інтелектуальний капітал, концентрація теоретичного знання, обробка інформації, освіта, кваліфікація і перекваліфікація. Виникає нова інфраструктура: інформаційних мереж, банків, баз даних, масового виробництва інформації. Принципом управління виступає домовленість, а ідеологією – гуманізм.

У контексті наведених вище характеристик інформаційного/постіндустріального суспільства ми пропонуємо додати до обговорення ту реальність, із якою маємо справу впродовж останніх 10-15 років. Використовуючи не дуже поширений термін «гіперіндустріального суспільства (Атталі, 1993), ми опишемо не майбутню модель, а ту, що об'єктивно складається у реальності. Порівняльний аналіз виділених нами базових індикаторів різних типів суспільств узагальнено у таблиці 1.

Таблиця. Базові індикатори типів суспільств

Тип суспільства	Доіндустріальне	Індустріальне	Постіндустріальне	Гіперіндустріальне
Індикатор	1	2	3	4
Принцип, що управляє розвитком	Традиціоналізм (благо)	Нарощування виробництва матеріальних благ (споживання)	Переорієнтація виробництва у сферу послуг (масова культура)	Комунікаційні впливи (фінансовий капіталізм «Хрематистика» за Аристотелем)
Головний сектор виробництва	Заготівля сировини	Переробка	Знання, послуги	Симуляція інформації
Головний контингент робочої сили	Селянин, зайнятий освоєнням природного середовища	Робітник, зайнятий переробкою матеріалів	Службовець, що працює з інформацією, символами, знаннями	Посередники: брокер, блогер що створюють симулятори
Головна робоча одиниця	Родина	Завод, фабрика, підприємство	Дослідницький інститут, офіс	Єдиний інформаційний простір, ринок цінних паперів, фондова біржа
Технологія	Ручна праця	Механізована технологія	Інтелектуальна технологія	Штучний інтелект
Стратегічний ресурс	Продукти харчування, сировина	Реальний капітал	Освіта, розумовий капітал	Канали і технології трансляції інформації
Рушійна сила	Природні ресурси, фізична сила	Створена енергія	Інформація, обробка знань	Симулятори
Управлінська група,	Господар, воло-	Професійний кері-	Дослідник, спеціа-	ТНК

що об'єднує ресурси	дар, хазяїн	вник, підприємець	ліст, адміністратор	
Суб'єкти соціальної комунікації	Людина - природа	Людина - машина	Людина – людина	Машина-людина
Перспектива часу	Спрямованість у минуле	Адаптація до сучасності	Спрямованість у майбутнє, прогнозування	Інгрес (рух на місці, гіперактивність)
Базовий рівень потреб	Основні побутові потреби	Соціальні потреби	Потреби у знаннях, самореалізації	Емоції
Метод, який управляє рішенням	Здоровий глузд, «метод спроб і помилок», досвід	Дослідження, емпіризм	Модель, теоретична база прийняття рішень	Керована реакція на подразнення (біхевіоризм)

Як виявилось, однією з характерних рис «нового» інформаційного суспільства, є концепція «віртуального суспільства». Її прихильники (А. Бюль (Bühl, 1997), М. Паетау (Becker, Paetau, 1997), А. Крокер М. Вейнштейн (Kroger, Weinstein, 1994)) зазначають, що розвиток технологій віртуальної реальності довершує формування «нового» інформаційного суспільства – суспільства віртуальної реальності. М. Паетау (Becker, Paetau, 1997) інтерпретує виникнення гіперпростору мережі Інтернет як результат «використання» суспільством нових форм комунікації для самовідтворення – аутопоїезису. Зміна суспільства – структурна диференціація системи, викликана новими елементами – віртуальними аналогами реальних комунікацій.

На думку А. Бюля, віртуальним є «суспільство, в якому виробництво, розподіл і комунікація значною мірою відбуваються у віртуальних просторах, у кіберпросторі» (Bühl, 1997: 11). Поширення технологій віртуальної реальності відбувається як кіберпротезо-ване суспільство (Іванов, 2004). Усі уявлення сучасного суспільства як суспільства віртуального пронизані ідеєю перенесення основних соціальних практик – спілкування, обміну, праці, виробництва – до складу створеного за допомогою комп'ютерних технологій альтернативного (віртуального) простору, або кіберпростору. «Віртуальна» реальність осмислюється дослідниками як породжена комп'ютерними технологіями симуляція фізичної реальності, простір ілюзорних об'єктів. Перенесені у віртуальний простір соціальні практики сьогодні набувають статусу не «паралельних», аналогічних справжнім, а реальних. Віртуальний простір, колишне місце втечі людей від суворої фізичної реальності, поступово, але все більше і більше, взаємодіє із фізичною реальністю. Тобто віртуальний світ стає середовищем «буття» та втіленням симулякрів.

Цей віртуальний простір і надалі осмислюють як щось «інакше»: електронна комерція у певний спосіб відрізняється від простої комерції, і твіттер-революції також відрізняються від простої революції. Але сьогодні стає дедалі недоречнішим говорити про онлайн і оффлайн світи як про щось окреме. Час Віртуальності, як опозиції до реальності і матеріальності, сплинув. Центром біфуркаційного вибуху, що оновив стан соціальності реального та віртуального світу в історичному вимірі, став глобальний локдаун 2020 року (Клешня, 2020: 35). Саме вимушена ізоляція населення різних країн краще ніж заклики чи примус

стимулювала перехід різних соціальних практик із реального у віртуальний простір. Від традиційних інформативних, логістичних, комунікативних практик до галузей традиційної діяльності: торгівлі, навчання, мистецьких заходів, послуг адміністративного характеру і виконання традиційної офісної роботи - всі ці галузі трансформувалися та перенесли бізнес-процеси до віртуального простору. Тому запропоноване Дж. Ланье (Ланье, 2011) осмислення віртуальної реальності як розширення фізичної реальності у нових реаліях є цілком справедливим.

Основний ефект віртуальної революції полягає в тому, що вона замінила традиційні способи комунікації, які вимагали фізичного контакту, віддаленими інтеракціями. І технології останніх насправді не вилучають соціальність зі звичних практик. Комунікація за допомогою комп'ютера, навпаки (і це, до речі, відзначає М. Паетау), робить внесок у виробництво соціальності. Спілкування за допомогою мережі Інтернет – це просто нова форма спілкування, що вкорінюється у соціумі. Як традиційна, «рукописна» письменність все більше поступається місцем писемності «друкованої», так і віртуальне спілкування вклинюється у перелік способів комунікування між людьми.

Те ж саме «віртуальне суспільство», осмислене М. Вейнштейном, А. Крокером, А. Бюлем і М. Паетау, дійсно існує. Але він, світ віртуального, існує паралельно – для людей, із різних причин до нього не інтегрованих. Н. Больц називає їх «офлайнними» (Больц 2011: 7). Це люди старшого покоління, яким складно, а часом і просто неможливо, перебудувати власний спосіб життя відповідно до вимог сучасного ультра-швидкісного технотронного суспільства. А також «виключені» представники нижчих верств суспільства, які не мають доступу до «радоців цивілізації» з причин соціального характеру. У такий спосіб виникає «плюралізм реальностей», що був інтерпретований як множинність віртуальних та реальних світів, які співіснують у сучасній культурі.

Осмислення соціальної реальності (оффлайнної) відбувається також у вимірах, абсолютно протилежних до традиційного соціуму. Французький соціолог М. Маффесолі робить висновок, що постмодерністська свідомість ще у 80-х роках відкинула традиційну бінарну логіку, логіку панування, інструменталізму, принцип суворої організованості та ієрархічної впорядкованості соціальних структур (все, що є характеристиками типової соціальної організації) і на заміну запропонував «розвиток органічної солідарності в символічному вимірі» (комунікацію), «нон логіку» та «заклопотаність

справжнім» (Маффесолі, 2017). У соціальному вимірі відбувається обмін емоційними станами між членами спільнот і їхнього прагнення відповідати образу вічної дитини, підліткової культури, із зосередженням уваги на тілі та емоційності. Колективні істерії приходять на зміну раціональній меті (Маффесолі, 2017). Ці ідеї цілком підтверджують нашу тезу щодо базової потреби в емоціях як особливій характеристиці суспільства.

М. Маффесолі доходить висновку, що має місце нова форма діонісійства. У «колективній чуттєвості» малих груп, або «племен», соціальність, на його думку, протистоїть суспільству в його традиційному розумінні. Це – соціальність безлічі маргінальних спільнот, що породжує дух емоційної причетності та володіє особливою ауру естетичного сприйняття, де розум, раціональна рефлексія заміщуються емоційною реакцією. На нашу думку, цілком природним є те, що за таких умов методом прийняття рішень виступає саме емоція як реакція на зовнішнє подразнення. Раціональне стає безсилим, логіка потребує інтелектуальної діяльності, напруги розуму і духу. Отже, така діяльність абсолютно суперечить інфантилізму соціальної мережі та племен як «залученості до...».

Реальні мережі, у вигляді цивілізованих племен та віртуальних соціальних мереж, мають спільні риси і вже не можуть бути осмислені окремо. Традиційне розуміння мережі є виділеною, скінченою частиною того, що насправді виявляється сучасною Мережею, або мережею мереж. Шляхом задіяння кожного індивіда у кількох спільнотах, як «офлайнових», так і віртуальних, відбувається їхнє зрощення та активне формування новітнього глобального кіберпростору.

Найбільш уживаним сучасним синонімом поняття «мережа» в соціальному контексті є поняття «горизонтальні соціальні зв'язки», що є противагою вертикальним ієрархічним зв'язкам. Якщо перші уособлюють егалітаризм та демократичні відносини між людьми, то інші – владну ієрархію підпорядкування одних індивідів (або груп індивідів) іншим. Мережа характеризується відсутністю єдиного центру, або їхньою множинністю. Звичайна мережа є пласкою, в якій усі елементи є рівноправними, а центри відсутні. Звідси усі ці розмови про «горизонтальні організації» і, відповідно, уявлення про світ і суспільство, позбавлені ієрархій. Але Ж. Дельоз, описуючи мережі, не мав на увазі загальну рівність. Навпаки, в роботі «Ніцше і філософія» (Делез, 2003) він зазначає, що ієрархії є завжди, поки є нерівні сили. До того ж, крім пласких мереж, існують і об'ємні, такі, в яких є кілька центрів (інша назва такої мережі – «гетерархія») або ж різні елементи, що по черзі стають тимчасовими вузлами, або центрами впливу. Саме тому, що може мати місце центр або кілька центрів, ми і не ставимо знову рівності між поняттями ризоми (Делез, 1996) і мережі. Сфери суспільного життя, що не входять до ризомної системи, виявляються маргіналізованими.

Гнучкість мереж визначається тим, що вони постійно змінюють власну конфігурацію та стають досить надійними. Їхня надійність зумовлена тим, що окремі канали, які поєднують вузли мережі, можуть ризоматично багаторазово клонуватися й дублюватися (Назарчук, 2008: 72). Однак кожна, навіть найвідкритіша, віртуальна мережа має центри керування. Існують також обмеження: дрібний, великий за обсягом текст, з

яким пропонують погодитися користувачеві, завжди містить дозвіл (абсолютно добровільний!) до застосування механізму цензу. Така собі добровільна тоталітарна несвобода віртуального простору. Або ж керований контекст, у якому існує «ненав'язливий» примус бути «ЛГБТ-толерантним», чи підтримувати неоліберальні цінності, натомість у жодний спосіб не демонструвати прихильності до традиційних цінностей – все те, що має скромну назву «редакційна політика». Тобто ієрархія демонструє «м'який» прояв комунікаційного фільтру, який насаджується твердою рукою.

Ще однією суттєвою відмінністю мережі від ієрархічних форм, є їхні рухливість і адаптивність. Вони децентралізують виконання й розподіляють прийняття рішень як право емоційної реакції на подразнення. Учасники мереж беруть на себе ініціативу творчого виконання (ухвалених) рішень залежно від ресурсів, які вони мають у власному вузлі мережі й у разі підтримки партнерів по мережі. Під час вироблення й прийняття рішень всі учасники мережі, мірою власної обізнаності й компетентності, роблять свій відповідний внесок, спільну справу. Діяльність, включена в мережу, є більш конкурентоспроможною, ніж та, яка в мережу не входить.

Отже, мережі стали одним із найбільш засадничих елементів людської цивілізації, без яких неможливо уявити собі сучасне суспільство. Зокрема, так вважають угорські дослідники Б. Коланьї, Ш. Мольнар та Л. Шекелі (Kollanyi, Molnar, Szekely, 2007: 4), на думку яких, традиційні сімейні, сусідські та дружні зв'язки поступово стають менш важливими, ніж мережеві.

Обговорення

Перехід від індустріального суспільства до інформаційного є таким же значущим, як і перехід від аграрного суспільства до індустріального, або як перехід від Gemeinschaft (спільноти) до Gesellschaft (суспільства). Мережі стають одним із найважливіших чинників інформаційного суспільства (Kollanyi, Molnar, Szekely, 2007). Водночас, роль локальних спільнот зменшується. Індустріалізація, глобалізація, революція в інформаційних технологіях призводять до зменшення соціальної активності й посилення процесів індивідуалізації та ролі й значення соціального капіталу. Характерними елементами мережевого суспільства є соціальний капітал, який осмислюється як нематеріальний ресурс, похідний від взаємовідносин між індивідами, які вибудовують мережі і впливають на соціальні та економічні процеси соціальної кооперації, що відбуваються на соціальному і на спільнотному рівнях (тобто сімейному, сусідському, локальному та національному) (Kollanyi, Szekely, 2007).

Осмислюючи характерні риси гіперіндустріального суспільства, варто звернутися до концепту «неосередньовіччя», який останнім часом стає об'єктом уваги таких науковців, як З. Бауман, У. Бек, У. Еко, М. Маффесолі та інші.

У першу чергу, варто звернутися до творчості Умберто Еко, який одним із перших виявив у «офлайновому» просторі суспільства риси умовного середньовіччя. Перш за все, відзначається схожість тієї соціально-культурної ситуації, яка склалася наприкінці Римської історії та також притаманна

нашому часу. Зокрема, розвалюється «величезна світова імперія, потужна інтернаціональна державна влада, яка свого часу об'єднала частину світу з точки зору мови, звичаїв, ідеології, релігії і технології» (Еко, 1994: 259). Імперія руйнується через внутрішні причини (надмірне ускладнення власної структури), а також під натиском «варварів», які є «не обов'язково неосвіченими, але які несуть нові звичаї і нове бачення світу» (Еко, 1994: 259), точковими ударами послаблюючи політичного гіганта на периферії і проникаючи в його соціальну і культурну матерію, підточуючи зсередини. І паралелі із сучасністю є цілком очевидними: «... сьогодні ми живемо в епоху кризи великої американської імперії, що стало вже загальним місцем в історіографії нашого часу» (Еко, 1994: 261). Додамо, що відповідні ознаки також спостерігалися у період розпаду Радянської імперії.

Поряд із констатацією ситуації втягування в «нове середньовіччя» У. Еко фіксує такі «неосередньовічні» риси в політичному житті:

- децентралізація і загальна криза центральної влади, що перетворилася на фікцію, під тиском «нових прогресивних варварів»;

- кланові відносини, що стають переважаючим типом соціальних взаємодій у коліс ментально однорідному просторі;

- мілітаризації території, під якою розуміється прогресуюче створення приватних військових угруповань, покликаних захищати особисті інтереси «сильних світу цього» (умовно назвемо їх «новими феодалами» або олігархами) в умовах, коли соціальна роль держави разом із державною владою втрачають свої позиції.

Спираючись на найманців, неофеодалі в особі ключових акціонерів транснаціональних корпорацій і міждержавних інвестиційних фондів починають боротьбу за перерозподіл світу. Розпізнаючи характерні риси так званих «гібридних воєн» у порушенні звичаїв, встановлених ліберальними державами, У. Еко вважає що війну більше не оголошують, а тому ніколи не відомо, чи перебуваємо ми в стані війни, чи ще (вже) ні (Еко, 1994: 263). У результаті практично неприхованої діяльності і впливу «нових феодалів» з їхніми приватними військовими корпораціями під підозрою у відсутності легітимності опиняються не лише конкретні державні структури, але і весь інститут влади та діюча правова система зокрема.

У такий спосіб ментальний простір соціуму розчищається для прийняття нової влади і нових законів. Описаний З. Бауманом новий клас (за суттю, але без назви) «поміщиків, які живуть деінде», яким він влучно визначив «тих, хто інвестує», людей, що володіють капіталом, грошима, необхідними для інвестицій. Це означає безпрецедентне у своїй радикальній беззастережності відділення влади від обов'язків: як щодо власних службовців, так і щодо молодих і слабких, ще не народжених поколінь, і щодо самовідтворення умов життя для всіх, одним словом, свободу від обов'язку брати участь у повсякденному житті й розвитку співтовариства. Виникає нова асиметрія між екстериторіальною природою влади і досі територіальним «життям загалом», що її влада, яка знялася з якоря і якій до снаги пересуватися миттєво й без попередження, може вільно використовувати, а потім залишити наодинці з наслідками цього використання (Бауман, 2008: 11-

12). Цей елітний клас неофеодалів перебуває значно ближче до віртуальних спільнот, адже здійснює розпорядження активами у віртуальному світі, тобто приймає рішення, керуючись винятково однією усвідомленою потребою: отримання зиску будь-якою ціною, як особистого задоволення. Тобто – збагачення заради отримання позитивних емоцій.

Автори сучасних соціальних концепцій не розрізняли упорядкування суспільства й архітектури, соціальні й територіальні одиниці й розмежування; для них, як і для їхніх сучасників, які відповідали за суспільний устрій, ключем до впорядкованого суспільства було впорядкування простору. Все суспільство мусило перетворитися на ієрархічну піраміду чимраз більших і дедалі всеосяжних «місцевостей», над якими, на самому вершечку, стоїть загальнодержавна влада, яка стежить за всіма, але сама при цьому не підвладна постійному контролю.

Ще один знаковий індикатор із запропонованої нами таблиці – це перспектива часу, або ж спрямованість суспільного розвитку. Дуже влучно на нашу думку, перспективу часу відображає інгрес – поняття, що базуватиметься тільки на сьогоденному, що живе цим моментом (Маффесолі, 2018: 20). Саме воно є суттю трансфігурації замість перспективи: не очікувати майбутнє, а підлаштовуватися, пристосовуватися до того, що є сьогодні, те, що М. Маффесолі називає «презантизмом» на протигагу футуризму, оскільки людина ХХІ ст. стикається не з історією, яку вона не може повернути, чи майбутнім, яке неможливо осягнути через заперечення проективної сили науки і знання, а тому і не в змозі опанувати, а з індивідуальною теперішньою долею, до якої вона може тільки пристосовуватись.

Висновки

Структуровані у спосіб горизонтальної взаємодії соціальні віртуальні та «оффлайн» мережі стають відкритими до соціальної інженерії, соціального планування і прогнозування в on-line режимі. Доповнюючи самоорганізаційні процеси, ці процедури розкривають трансмісію соціокультурного потенціалу глобальних інформаційних мереж у соціальну реальність та втілюють віртуальний прообраз реальності. Отже, існує відкритість постсучасного (гіперіндустріального) суспільства та його культурних детермінант до можливого маніпулювання як класичними (соціально-політичними), так і новітніми (інформаційно-мереже-вими) методами. Особливість останніх криється не стільки в кумулятивному, скільки у синергетичному соціальному ефекті. Виявлені у нашій статті риси гіперіндустріального суспільства є лише незначною частиною реальності, що потребує нового філософсь-кого осмислення, адже футуристичні прогнози теоретиків постіндустріального суспільства вже залишилися позаду сьогодення.

Список літератури

1. Becker B., Paetau M. Virtualisierung des Sozialen. Die Informationsgesellschaft zwischen Fragmentierung und Globalisierung. Frankfurt a. M., 1997.
2. Bühl A. Die virtuelle Gesellschaft: Ökonomie, Politik und Kultur im Zeichen des Cyberspace. Opladen, 1997.
3. Kollanyi B., Molnar Sz., Szekely L. Social Network sand Network Society. Budapest, Leonardo da Vinci, July 2007 – 29p.
4. Kroker A., Weinstein M. Data Trash. The Theory of the Virtual Class. Montreal, 1994.

5. Lipovetsky G. L'ere du vide. Essais sur individualisme contemporain / Gilles Lipovetsky. – Paris: Editions Gallimard. 1983. – 328 p.

6. Аттали Ж. На пороге нового тысячелетия. - М.: Междунар. отношения, 1993. – 70 с.

7. Бауман З. Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства / Пер. з англ. І. Андрущенко; за наук. ред. М. Винницького.- К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008.- 109 с.

8. Бодрийяр Ж. Символический обмен и смерть / Жан Бодрийяр; пер. с фр. С. Н. Зенкин. – М.: «Добросвет», 2000. – 387 с.

9. Делез Ж., Гваттари Ф. Ризома // Философия эпохи постмодерна: сб. переводов и рефератов. – Минск, 1996. – С. 6–31.

10. Жиль Делёз Ницше и философия – М.: Ад Маргинем, 2003. – 392 с.

11. Иванов Д. В. Общество как виртуальная реальность // Информационное общество: сб. М.: АСТ, 2004. С. 355-428., с. 364-367

12. Клешня Г.М. Нові пріоритети сталого розвитку в умовах пандемії COVID-19: соціально-філософський аспект // Вісник Національного Авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. – 2020. - № 1. – С. 35-40.

13. Ланье Дж. Вы не гаджет. Манифест. М.: Астрель; CORPUS, 2011. 320 с.

14. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна / Пер. с фр. Н. А. Шматко. – М.: Институт экспериментальной социологии; СПб.: Алетейя, 1988. – С. 10; Философия культуры...- С. 356.

15. Литовченко І. В. Віртуалізація соціальної реальності та соціальних інститутів в умовах розвитку інформаційного суспільства // Вісник Національного Авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. – 2020. - № 1. – С. 64-66.

16. Маффесолі М. Відкрита лекція в Інституті соціології НАН України "Трансформація політичного в етичне: моральні цінності постмодерного простору", 30 травня 2017 р. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=fxEu2FjiRs>

17. Назарчук А.В. Сетевое общество и его философское осмысление // Вопросы философии. – 2008.– №7.– С.61–75.

18. Эко У. Средние века уже начались / Умберто Эко // Иностранная литература. – 1994. – № 4. – С. 258-267.

References

1. Becker, B., Paetau, M. (1997). Virtualisierung des Sozialen. Die Informationsgesellschaft zwischen Fragmentierung und Globalisierung. Frankfurt a. M.

2. Bühl, A. (1997). Die virtuelle Gesellschaft: Ökonomie, Politik und Kultur im Zeichen des Cyberspace. Opladen.

3. Kollanyi, B., Molnar, Sz., Szekely, L. (2007). Social Network and Network Society. Budapest, Leonardo da Vinci, July.

4. Kroker, A., Weinstein, M. (1994). Data Trash. The Theory of the Virtual Class. Montreal.

5. Lipovetsky, G. (1983). L'ere du vide. Essais sur individualisme contemporain. Paris: Editions Gallimard.

6. Attaly, Zh. (1993). Na porohe novoho tysyacheletiya [On the threshold of a new millennium]. Moscow: Mezhdunar. otnosheniya [in Russian].

7. Bauman, Z. (2008). Hlobalizatsiia. Naslidky dlia liudyny i suspilstva [Globalization. Implications for man and society]. (I. Andrushchenko, Trans.). M. Vynnytskyi (Ed.). Kyiv: Vyd. dim "Kyievo-Mohylianska akademiia"[in Ukrainian].

8. Baudrillard, J. (2000). Symbolic exchange and death (S. Zenkin). Moscow: Dobrosvet [in Russian].

9. Deleuze, J., Guattari, F. (1996). Rizoma. *Filosofiya epokhi postmoderna, Philosophy of the postmodern era*. Minsk [in Russian].

10. Gilles, D. (2003). *Nitshe i filosofiya, Nietzsche and philosophy*. Moscow: Ad Marginem [in Russian].

11. Ivanov, D. (2004). Obshchestvo kak virtualnaya realnost [Society as a virtual reality]. *Informatsionnoye obshchestvo, Information society*. Moscow: AST [in Russian].

12. Kleshnia, H.M. (2020). Novi priorityety staloho rozvytku v umovakh pandemii COVID-19: sotsialno-filosofskyi aspekt [New priorities for sustainable development in the context of the COVID-19 pandemic: socio-philosophical aspect]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu, Seriya: Filosofiya. Kulturologiya, Proceedings of the National Aviation University, 2(32), 35-40* [in Ukrainian].

13. Lanier, J. (2011). Vy ne gadzhet. Manifest. [You are not a gadget. Manifesto]. Moscow: Astrel; CORPUS [in Russian].

14. Lyotard, J.-F. (1988). Sostoyaniye postmoderna [Postmodern state]. (N. A. Shmatko, Trans.). Moscow: Institute of Experimental Sociology; SPb.: Aleteya [in Russian].

15. Lytovchenko, I. V. (2020). Virtualizatsiia sotsialnoi realnosti ta sotsialnykh instytutiv v umovakh rozvytku informatsiinoho suspilstva [Virtualization of social reality and social institutions in the development of the information society]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu, Seriya: Filosofiya. Kulturologiya, Proceedings of the National Aviation University, 1(31), 64-66* [in Ukrainian].

16. Maffesoli, M. (2017). Vidkryta lektsiia v Instytuti sotsiologii NAN Ukrainy "Transformatsiia politych-noho v etychne: moralni tsinnosti postmodernoho prostoru"[Open lecture at the Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine "Transformation of the political into the ethical: moral values of postmodern space"]. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=fxEu2FjiRs> [in Ukrainian].

17. Nazarchuk, A.V. (2008). Setevoye obshchestvo i ego filosofskoye osmysleniye [Network society and its philosophical understanding]. *Voprosy filosofii, Problems of Philosophy, 7, 61-75* [in Russian].

18. Eco, U. (1994). Sredniye veka uzhe nachalis [The Middle Ages have already begun]. *Inostrannaya literatura, Foreign Literature, 4, 258-267* [in Russian].

Клешня А.Н.

КИБЕР-СОЦИАЛЬНОЕ СООБЩЕСТВО: НОВЕЙШАЯ РИЗОМА

В статье осуществляется философская рецепция проявлений социальности в современном обществе. Демонстрируется, что современное общество формируется из нескольких составляющих: социально активных «племен», образующих состояние «неосредневековья». Существовая в реальной жизни и сети виртуальных сообществ, они ризомно сочетаются между собой и составляют динамичное и достаточно монолитное кибер-социальное общество. Вне его остается пласт искусственно отстраненных «офлайн-лиц», которые не имеют легитимно определенной функции в новой социокультурной реальности. Такое положение определяет возникновение ранее непредвиденных характеристик, которые не соответствуют классическому видению общества информационной эпохи, что и побуждает к дальнейшему исследованию нового состояния социума, экономики, политики и цивилизации в целом.

Ключевые слова: информационное общество, социокультурное состояние, виртуальные сообщества, «неосредневековье», культура постмодерна, «офлайн-лица», ризомность, киберсоциальное общество.

H. Kleshnia

CYBER-SOCIAL SOCIETY: THE NEWEST RHIZOME

Introduction. Philosophical reflection on the world is essential as an attempt to identify markers of society's behavior in a reality that is increasingly being portrayed as a simulacrum of chaos. The theoretical basis of the article was sociological and cultural-philosophical studies of D. Bell, A. Buhl, M. Weinstein, M. Castells, A. Crocker, J.-F. Lyotard, M. Maffesoli, J. Nesbitt, M. Paetau, E. Toffler, and others. **The aim and tasks** are identifying the features of the social reality of modern society and their philosophical understanding in the paradigm of postmodern culture. **Research methods** area set of philosophical and general scientific approaches and methods: systematics, objectivity, convergence from the abstract to the concrete. The article uses the interdisciplinary synergetic methodology to understand the dynamics of self-organization in the network society. **Research results.** Lack of stable principles and norms, socio-cultural isolation, and historical relativity are the main characteristics of postmodern culture, which allows us to define the social reality as a kaleidoscope of events and a disordered system, which is a multifaceted set of loosely connected parts, fragments, and elements. And coherence and integrity are fundamentally rejected by this cultural paradigm because it is based on movement, change, and deformation. The information society has not been fully realized, which encourages the search for alternative models of explanation of modern social reality. The emphasis in the "new" information society is not on the growing role of knowledge but on the development of communication practices. All ideas of modern society as a virtual society are permeated by the idea of transferring basic social practices - communication, exchange, work, production - to the computer-generated alternative (virtual) space, or cyberspace. Today, social practices transferred to the virtual space acquire the status of real, not "parallel", similar to the real thing. The virtual world becomes the environment of "being" and the embodiment of simulacra. **Discussion.** Hungarian researchers B. Kolanyi, S. Molnar and L. Shekeli state that networks have become one of the most fundamental elements of human civilization, which absence makes it impossible to imagine modern society. They believe that traditional family, neighborly and friendly ties are gradually becoming less important than networking ones. Umberto Eco was one of the first to discover the features of the conditional Middle Ages in the "offline" space of society. M. Maffesoli describes the direction of social development as an ingress, a concept based only on the present because it lives in the moment. **Conclusion.** Structured in the way of horizontal interaction, social virtual, and "offline" networks become open to social engineering, social planning and forecasting on-line. Complementing self-organizational processes, these procedures reveal the transmission of the socio-cultural potential of global information networks into social reality and embody a virtual prototype of reality. Thus, there is an openness of postmodern (hyper industrial) society and its cultural determinants to the possible manipulation of both classical (socio-political) and the latest (information and network) methods. **Keywords:** information society, socio-cultural state, virtual communities, "neo-medieval", postmodern culture, "offline person", rhizome, cybersocial society.

УДК 37:316.324(045)

І.В. Литовченко, Н.Г. Ткачук

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ОСВІТИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОГО АНАЛІЗУ

Відокремлений структурний підрозділ «Фаховий коледж інженерії та управління Національного авіаційного університету»
litwanau@gmail.com, ORCID iD 0000-0002-5054-5653

Анотація. У статті здійснюється соціально-філософський аналіз процесу інформатизації освіти в умовах розвитку глобалізованого суспільства. Показано, що інформатизація освіти передбачає комп'ютеризацію, активне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій та інноваційних методів навчання в освітній процес, що трансформує соціальну інтеракцію між його учасниками. Такі тенденції підвищують рівень ефективності освітньої діяльності та якості підготовки фахівців з новим типом мислення, актуальними компетентностями і практичними навичками відповідно до потреб та викликів суспільства, стирають просторові і часові межі в комунікації та роботі з інформацією, сприяють освітній соціальній мобільності і створюють сприятливі умови для зменшення рівня соціально-економічної нерівності у доступі до інформації, знань, освіти.

Ключові слова: інформатизація, освіта, соціальний інститут, глобалізація, комп'ютеризація, інформаційно-комунікаційні технології, інформаційне суспільство.

Вступ

Процеси глобалізації, що відбуваються в сучасному світі, позначаються на різних сферах життєдіяльності людей та особливостях функціонування соціальних інститутів суспільства. Порівняно нещодавно, наприкінці минулого століття, у провідних країнах світу розпочалися процеси перетворень національних освітніх систем, які орієнтуються на універсалізацію, стандартизацію, уніфікацію, інтеграцію, що обумовлює відповідні зміни у системі та функціонуванні освіти як соціального інституту.

Перспективи трансформації і розвитку освіти в сучасному суспільстві, зокрема, пов'язані з процесами глобальної інформатизації, що обумовлюють суттєві зміни і у багатьох інших сферах життєдіяльності суспільства: науки, економіки, політики, культури тощо.

Мета дослідження

Метою даної статті є соціально-філософський аналіз процесу інформатизації освіти в умовах розвитку глобалізованого суспільства.

Методологія дослідження

Аналіз інформатизації освіти в глобалізованому суспільстві ґрунтується на засадах комплексного застосування методологічних підходів і методів соціально-філософського дослідження. Основними методологічними засобами дослідження особливостей інформатизації освіти в сучасних умовах стали соціокультурний і системний підходи в їхній діалектичній єдності. Структурно-функціональний метод дав можливість здійснити цілісний аналіз особливостей процесу інформатизації суспільного життя, соціальних практик та соціальних інститутів під впливом інформаційно-комунікаційні технологій, що обумовлюють відповідні перетворення в системі освіти. Принцип взаємозв'язку використано для встановлення взаємозв'язку між розвитком комп'ютерних та інформаційно-комунікаційних технологій, можливостей глобальної мережі Інтернет та процесами і змінами, що відбуваються в освіті в умовах розвитку глобалізованого суспільства. Теоретичний аналіз інформа-